

ОБЈЕКТИВНА КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

1.02 Прегледна научна статија

УДК: 343.3/7 – 028.67 (497.7)

Апстракт

Праведното казнување е постојан стремеж, кон кој се приближуваме на различни начини. Кривично-правната теорија ја респектира обврската за прецизно определување на казната и тоа не само преку пропишување на нејзиниот законски минимум и максимум. Согледана е потребата од воспоставување на цел еден инструментариум преку кој се доаѓа до можниот во закон предвиден вид и мерка на казната што во конкретен случај го очекува сторителот на едно кривично дело.

Клучни зборови: објективна категоризација; кривични дела; казни; Кривичен законик; Закон за одмерување на казните

Не сум сосема сигурна дека насловот на ова обраќање заслужува амбиција на научна опсервација но стручна секако. Поводот е Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната (Сл.Весник на Р.Македонија, бр.199 од 30.12.2014 година) кој се применува влијае на човечките судбини,влијае на процесот на судската и обвинителската работа а при тоа како одминува времето се повеќе и повеќе ме зачудува и збунува како по својата номенклатура, нормативна структура,цел така и по последиците кои ги предизвикува. Длабоко верувајќи во добрата намера на идејата и реализацијата на овој законски потфат очекував дека времето ќе покаже колку тој има длабока смисла која можеби не може да се согледа веднаш и без дополнителни знаења, но времето што изминува од неговата примена го потврди следното:

Структура на законот.

Законот содржи шест глави и дваесет и четири члена. Во првата глава се сместени основните одредби каде во три члена е наведено што уредува законот со која цел и на кои начела се заснова. Втората глава со пет члена е посветена на независното советодавно тело кое се грижи за воедначување на казнената политика преку предлагање на критериуми за одредување на видот и одмерување на висината на казната. Третата глава со единаесет члена се посветува на одредување на видот и одмерување на висината на кривичните санкции. Една глава во законот во еден член а тоа е четвртата е посветена на договарањето за видот и висината на казната меѓу јавниот обвинител и обвинетиот во рамките на спогодувањето, за да во петтата глава се регулира со еден член признанието на вина во текот на главната расправа и завршува законот со преодните и завршни одредби во шестата глава во која има два члена. Куса но сложена структура има овој закон – стратешка и организациона. Ориентиран е кон постигнување на воедначување на казнената политика, гради односно пропишува објективни критериуми за тоа и основа тело кое прво се грижи за тоа како се спроведува воедначувањето на казнувањето а потоа е должно и да предложи критериуми за одредување на видот и одмерувањето на висината на казната.

¹ Јавен обвинител за гонење дела од организиран криминал и корупција.

Составен дел на законот се пет прилога од кои првите два се алгоритам за објективизација со хоризонтални и вертикални колони со расчленети запрети казни и број на бодови за олеснувачки и отежнувачки околности кои прилози заслужуваат посебна анализа од аспект колку тие по својата содржина придонесуваат за воедначеност при изрекувањето на казните но овде не е место за тоа.

Законот најчесто ги употребува термините:

- воедначување на казнената политика
- објективни критериуми за одредување на видот и висината на казната
- објективна категоризација на кривичното дело

Законот не содржи поимник на термините ниту експликација на начелата на кои се базира па така колку за пример нејасно е што за овој закон значи начелото на ефикасност или транспарентност а уште помалку која е генезата на поимот воедначување на казнената политика за да тој поим стане начело во закон. Очигледна е една поимна збрка во овој закон, која ниеден закон не смее да си ја дозволи. Законот мора јасно и правно прецизно да ги гради своите содржини по правилата на нормативниот систем за да влезе во корпусот на правниот систем во спротивно ризикува да се издвои во групата на закони кои не се применливи².

Токму затоа одредени поими и ситуациите на кои тие се однесуваат заслужуваат укажувања поради целта која сака да ја постигне законот а тоа е воедначување на казнената политика.

Воедначување на казнената политика.

Што тоа всушност значи? Дали тоа значи дека треба да пристапиме кон процес на униформност во креирање на казнената политика, трудејќи се да создадеме објективни критериуми па секој на кој што казната треба да се однесува може да знае што го очекува попрецизно од тоа што го пропишал Кривичниот закон. Или можеби сакаме да укажеме дека пропишаните можности во Кривичниот закон за казнување се екстензивни и со тоа го доведуваме во прашање казнениот супститут? Или пак овој Закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната е насочен кон оние кои што го применуваат па бара коректив за согледани недоследности во примената на Кривичниот закон? Се редат прашањата кои се резултат на размислувањата кои се причините, мотивите, методите и очекувањата од овој закон. Праведна казнена политика во склад со времето на кое припаѓаме каде се почнува од и се стреми да ги издигне човековите слободи и права на највисок правен пиедестал е легитимна цел. Но воедначена казнена политика не е исто што и праведна казнена политика. Воедначување на политика е по потекло неправеден инструмент затоа што имплицира генерализација а не индивидуалност. Казнената политика не мора да биде воедначена за да биде праведна. Праведна казнена политика е императив за правна сигурност, за еднаквост на граѓаните. Еднаквоста на граѓаните пред законот не значи дека тие треба да одговаат за кривични дела во рамки поставени на аритметичка прогресија неразбирлива за тој што ја смислил, тој што треба да ја пресмета а најмалку за тој на кого се однесува. Ваквите обиди па нека се и во законска форма се гребло кое оштетува дуги закони, поткопува процедура и пропушта несигурност. Праксата тоа го покажува. При потполно слични услови за постапување постојат околности надвор од тие работни листови кои не ви дозволуваат да изречете иста или слична казна. Затоа што живот е тоа, не може се да предвиди законот што животот може да приреди, а

² Академик Владо Камбовски, Филозофија на правото, Скопје 2010, стр.175

наша единствена мисија е да бидеме праведни и во постапување и во одлучување и во казнување а не воедначени.

Тука дејствува и претпоставката дека сите судии и јавни обвинители се водат од идејата за праведно постапување. Праведното постапување е логично и функционално но не круто и ограничено.³ Доколку таа претпоставка е нарушена со постоење на сериозни истражувачки докази за злоупотреба во делот на казнувањето тоа е системски проблем кој не може да се санира со корективен закон за казнена политика. Во такви ситуации треба да проработат механизмите на одговорност за одлученото затоа што во позадина повредени се суштински вредности на поединци, може да се кријат сериозни патолошки состојби со коруптивна, лична, психолошка или друга природа. Не смее да се дозволи тие ситуации да се покријат со донесување на закон кој треба да стави прав на се досега сторено и превентивно да делува во иднина да не се случуваат грешки затоа што тој ќе обезбеди воедначена казнена политика.

Методот со кој сака да го постигне воедначувањето на казнената политика овој закон е воведување на два објективни критериума и тоа:

1. објективна категоризација на делото и
2. поранешен живот на сторителот на кривичното дело

Две основи кои треба да го исполнат објективниот критериум за одредување на видот и одмерувањето на висината на кривичната санкција. Значи ли тоа дека субјективните околности при секој поединечен случај добиваат објективна рамка и како, теоретски издржано се внесуваат субјективните околности во објективен критериум останува да биде предмет на анализа токму на методот кој го употребува овој закон.

Објективна категоризација на дела

Категоризацијата на делата е сериозно сложено теоретско прашање на кое е посветено внимание на соодветен начин во научната мисла по објект на заштита, по својство на извршители на кривични дела, по објективни услови на инкриминација, по примена на правни институти и други кривично-правни перформанси меѓу кои спаѓа и видот на запретената казна. Но да се тврди дека само по видот на запретената казна се врши објективна категоризација на кривичните дела е неиздржана констатација. Уште повеќе ако законски се предвидува објективизација на кривичните дела врз основа на педесет и шест хоризонтални колони на кои треба да се изврши вкрстување со шест вертикални колони кои се однесуваат на поранешниот живот на сторителот на кривичното дело треба ли да се очекува на тој начин законски објективна казна. Поранешниот живот на сторителот на кривичното дело се определува во член 11 од Законот само врз основа на поранешни осуди и тоа од неосудуваност до две правосилни осуди за кривични дела за кои е предвидена парична казна или казна затвор до пет години, две правосилни осуди од кои барем една е за кривично дело за кое е предвидена казна затвор над пет години, три правосилни пресуди или две пресуди со изречена ефективна казна затвор од најмалку три години, четири правосилни пресуди или две пресуди со изречена казна затвор најмалку две години или една пресуда со изречена казна затвор од најмалку пет години или пет или повеќе

³ Ѓорѓевиќ Милан, Право у херменеутичком кругу, Београд 2002, стр 25

правосилни пресуди или две пресуди од најмалку пет години затвор или една пресуда од најмалку осум години затвор. Аритметика со казни, пресуди, по висина, број кои тешко можат да влезат во современа математичка функција а пак во вредносниот систем на правото или во неговиот принуден или репресивен дел ја губат смислата во делот на остварување на праведно казнување.⁴

За да биде ситуацијата уште посложена во член 12 од Законот за одредување на видот и одмерувањена висината на казната предвидува дека во секоја вертикална колона е утврдена средна вредност на висината на казната во месеци од која почнуваат да се засметуваат отежнувачките и олеснувачките околности врз основа на што ќе се индивидуализира висината на казната, а член 13 од Законот предвидува операции на собирање и одземање од почетна основа односно средна вредност на утврдена висина на казна. Членот 16 од Законот предвидува ако се утврди казна затвор во траење до 24 месеци а при евалуацијата во значителен обем преовладуваат олеснувачките околности при што разликата е најмалку пет поени во корист на олеснувачките околности судот може казната да ја услови! Па почитувани судии повелете сметајте и судете. Ама и не заборавајте дека основно начело на овој закон е ефикасност и пропорционалност која треба да се гледа во некој алгебарски резултат. При тоа да не се заборава дека ефикасноста е есенцијална вредност на правото. Ефикасноста значи ефективна делотворна примена на правна норма.⁵ Брза примена на правна норма може да се очекува ако таа е јасна, разбирлива и може да ја примени правник-професионалец, ако не се противи на елементарното правничко знаење и доктрина. Судиите и јавните обвинители се соочени со совладување на животни ситуации и сместување на човечките иднини во овие математички процеси. Во практиката тоа значи многу потрошено време, многу пополнување на работни листови, тоа значи создавање на професионална несигурност која е опасна и се чувствува. А кога тоа ќе почне да се случува правната сигурност на граѓаните прави исчекор наназад и не се постигнува целта да оној на кој што се однесува казната и сите што ќе слушнат за неа да го почувствуваат допирот на правдата.

При одлучувањето за видот и висината на казната се земаат во предвид отежнувачки и олеснувачки околности, но кога ќе ги погледнете прилозите или работните листови кои се составен дел на овој закон прво што ви паѓа на памет е да се запрашате што се случува со моите елементарни знаења од областа на кривичното право. Од кога институтот пречекорување на нужна одбрана и крајна нужда е олеснувачка околност. Никогаш во теоријата во изворите на правната наука не е променето стојалиштето дека тоа се институти во кои дејствуваат основите за утврдување на противправност и имаат сопствено утемелено место во Кривичниот закон. Тоа не се околности, тоа се битија на правни форми и тие не смеат да се вреднуваат како околности. Пристапот кон казнено-правна заштита од овие институти е самостоен.⁶ Потоа битно намалена пресметливост, небрежност, како субјективни обележја не се олеснителни околности. Како олеснителна околност е предвидена голема раздразнетост без вина на сторителот и доколку не е елемент на делото. Па доколку не е елемент на делото како ќе се утврдува оваа околност дали со вештачења како кај делата каде што е елемент на делото и ќе се прибавуваатли посебни докази за тоа и редица други наводи кои се неконтрабилни со околности важни за одмерување на вид и висина на казна. Кај отежителните околности имате графа за искуство на сторител во делот на околности за личноста на сторителот. За какво искуство станува збор сосема е нејасно. Како отежителната околност предвидено е да се вреднува ако

⁴ Фридрих А Хајек, Право, законодавство и слобода, Подгорица, 2002

⁵ Академик Владо Камбовски, Филозофија на правото, Скопје 2010 стр.254

⁶ Лидија Раичевиќ, Пречекорување на нужна одбрана, Скопје 2000 год.

сторителот има ниско културно ниво и негативен однос кон општо прифатените вредности. Врз основа на кој кредибилитет ќе се дава оценка за нечие културно ниво и што значи културно ниво и кои се општоприфатените вредности се прашања на кои нема а се чини и дека не може да има одговор.

Заклучокот е дека правната логика со вакви законски решенија е нарушена. Нарушена е нејзината основна цел а тоа е воспоставување на методи во логична форма за да се дојде до исправно мислење.⁷ Правната логика се базира на мисловниот процес како збир на субјективни ставови. Логичното правно размислување не може да се изолира на објективни критериуми и како такво да биде доволно само на себе. Правото бара длабоко позиционирани вредносни ставови кои се градат на субјективни критериуми и кај судиите и кај обвинителите. Правната логика како што вели Академик Камбовски е специфична и различна од математичката логика и симболи: два и два и се и не се секогаш четири, затоа што правната логика не е логика на статични симболи и односи туку дијалектичка логика која поаѓа од спознанието за индивидуалноста на човековото битие и од комплексноста на односите меѓу човекот и општеството. На тој начин вели Академик Камбовски, двајца сторители на убиство наспроти математичката логика која би водела кон еднаквост во казнувањето, може да добијат различни казни од кои секоја е логична ако е заснована на пропорционалноста со стореното дело, неговите околности и тежината и вината на сторителот.⁸

Практична примена на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната

Во пракса примената на овој закон значи време, сметање, која ситуација или впечаток под која околност да се внесе во работниот лист, па да се избодира и да се дојде до резултат со кој јавниот обвинител согласно член 20 од Законот ќе може во текот на истражната постапка и во скратена постапка до поднесување на обвинителен предлог да се договара за видот и висината на казната со обвинетиот во рамките на спогодувањето. Казната која може да ја договара јавниот обвинител не може да биде помала од 50% од казната што би била изречена со примена на одредбите на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната во редовна судска постапка. Доколку јавниот обвинител се договара со обвинетиот во фаза на оценка на обвинителниот акт не може да биде договорена казна помала од 60% од казната што би била изречена во редовна судска постапка според правилата на овој Закон. Членот 21 од законот предвидува дека, доколку дојде до признание на вина од страна на обвинетиот во текот на главната расправа по одржување на воведните говори, судот не може да му изрече на обвинетиот казна помала од 70% од казната што би била изречена со примена на одредбите на Законот во редовна судска постапка. Колку е порана фазата на договарање меѓу обвинителот и обвинетиот толку помала процентуално казна може да добие сторителот а ако признае вина на главна расправа не може да му се изрече помала казна од 70% од казната што би ја добил доколку не признае вина. Процентиве 50%, 60%, 70% се одраз на објективност, пропорционалност, праведност што ли и како токму тие проценти влегоа во законски текст како смерница за воедначување на казнена полтика не е сосема јасно.

Во било која од овие фази да треба да се примени овој закон бара одалечување од законско и креативно размислување и посвета на пресметки кои не ве инспирираат

⁷ Naucke, dr Wolfgang/Hazer, dr. Regina, 2005, Rechtsphilosophische Grundbegriffe, Funfte Aufl. Munhen

⁸ Академик Владо Камбовски, Филозофија на правото, Скопје 2010, стр.314

туку ве ограничуваат и влечат во непознато, исцрпувачко размислување без логика,ама „колку повеќе нешто е нелогично, толку е поголема верата дека е вистинито.“⁹

Не постои инструмент кој би ни ги измерил придобивките од одмерувањето и определувањето на казните на ваков начин, вооедначено ли е казнувањето, колкава е придобивката на граѓаните, пообезбедени ли се правата на сторителите,спречени ли се можностите за корупција или злоупотреби и слично. Единствено е евидентно усложнувањето на процесот на работењето, евидентен е парадоксот дека наместо ефикасност добиваме нецелисходен и по потекло и по содржина конфузен дел на постапување. Целта на тоа постапување е легитимно декларирана како воедначување на казнената политика при изрекување на казните од судовите во Република Македонија но казните не треба да се вооедначени. Казнената политика ја рedefинира својата улога во казнено-правниот систем. Постапувањето треба да биде исто за сите граѓани, совесно, професионално, и одговорно па како резултат на тоа треба да се изрекуваат казните. Колку и да се различни казните ако се одраз на пропорционалност и праведност тие се прифатливи и логични.

Праведноста во казнувањето произлегува од напорите да се обезбедат што е можно повеќе докази и сознанија за околностите на случајот. Во пракса многу малку напори се вложуваат за да се обезбедат ваков вид на докази. Во фаза на договарање за казна меѓу обвинителот и сторителот при спокодување, на пример, обвинителот реално не поседува и не собрал докази кои се однесуваат само на околности од влијание за одредување на вид и висина на казна која треба да биде предмет на договарање. Во судските постапки при дадено признание на вина од страна на сторителот не се презентираат доволно докази кои се однесуваат само на околности од влијание за одредување на видот и одмерување на казната. Главна смерница во тие процеси се работните листови и механички се доаѓа до казната. Казнувањето, одмерувањето на висината и одредувањето на видот на казната станува рутинска но макотрпна работа.

Заклучок

Праведното казнување е постојан стремеж, кон кој се приближуваме на различни начини. Кривично-правната теорија ја респектира обврската за прецизно определување на казната и тоа не само преку пропишување на нејзиниот законски минимум и максимум. Согледана е потребата од воспоставување на цел еден инструментариум преку кој се доаѓа до можниот во закон предвиден вид и мерка на казната што во конкретен случај го очекува сторителот на едно кривично дело. Воспоставување на тој инструментариум се нарекува пропишување на казната, а утврдување на казната според вид и висината за сторителот на делото во еден конкретен случај од страна на судот со употреба натој инструментариум се нарекува одмерување на казната.¹⁰

Постојат системи за пропишување на казни, кои грубо групирани се сведуваат на систем на апсолутно неопределени казни (гренландски систем 1954 води кон судско самоволие), систем на апсолутно определени казни (француски револуционерен законик 1791 год.безживотен,суров и брзо напуштен систем) и систем на релативно определени казни(каков што е нашиот систем).¹¹

⁹ Доц.д-р Дејан Сулејманов, Речник на одомаќени странски зборови и изрази, Куманово 2013, стр.409

¹⁰ Ѓорѓи Марјановиќ,Македонско кривично право, Општ дел,Скопје 1998 год., стр.294

¹¹ Хорватиќ,Принципи легалитета и индивидуализације казне у југословенском кривичном праву прије и након доношења нових кривичних закона, Рев-ЈУ 1/1979год.

Донесувањето на закон кој ги доуредува можностите за казнување надвор од Кривичниот законик на начин како тоа го прави Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната е чекор поблиску до системот на апсолутно одредени казни кој не го уважува реалниот живот во кој две иси нешта не се секогаш сосема исти, зад секое кривично дело стои човекот со еден куп побуди, спремежи што на делото му даваат посебен печат и го прават различно од кривично дело на друг сторител.¹²

Процесот на одмерување на казната е одговорен и толку суптилен затоа што го менува животот иднината носи болка, страдање а се верува дека треба да го подобри животот на луѓето. Тој процес мора да го спроведе и му се доверува на суд за кој треба да постојат гаранции за праведно казнување а не на закон. Праведната казнена политика креираат поединци, судии решавајќи во секој поединечен случај посебно, креирајќи правда преку казните што ќе ги изречат а не закони. Законите не смеат да ограничуваат и ставаат рамки во носењето на одлуките ако тие одлуки произлегуваат од праведно постапување.

¹² Ѓорѓи Марјановиќ, Македонско кривично право, Скопје 1998 год. стр.295

Assistant Professor Lidija Raicevic, PhD¹³

OBJECTIVE CATEGORIZATION OF THE CRIMINAL ACTS

1.02 Review Article

UDK

Summary

The just punishment is a constant endeavor toward which we are heading through variation of different methods. The criminal legal theory respects the obligation for precise determination of the penalty, not only by prescribing her legal minimum and maximum. It is perceived the need for the establishment of a whole toolkit through which comes to possible in legally defined type and amount of punishment in a specific case pending perpetrator of a crime.

Key words: Objective categorization; Criminal Acts; Punishments; Criminal Code; Law on Sentencing

¹³ Public Prosecutor for prosecuting organized crime and corruption.